

# Напрями розширення фінансового простору агробізнесу в Україні в умовах війни

## Trends in Expanding the Financial Space of Agribusiness in Ukraine in the Context of War

Андрій Білоченко<sup>1</sup>, Марина Тонюк<sup>2</sup>

Andrii Bilochenko, Maryna Toniuk

<sup>1</sup> National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

10 Heroiv Oborony street., Kyiv, 03127, Ukraine

<sup>2</sup> International European University, Education and Research Institute "European Business School"

42 V Academician Glushkov Avenue, Kyiv, 03187, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.92-19](https://doi.org/10.22178/pos.92-19)

JEL Classification: Q14

Received 29.04.2023

Accepted 28.05.2023

Published online 31.05.2023

Corresponding Author:

Andrii Bilochenko

[abilochenko@yahoo.com](mailto:abilochenko@yahoo.com)

© 2023 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution

4.0 License 

**Анотація.** Агробізнес є одним з ключових секторів економіки України, проте війна створює складні умови для розвитку цієї галузі. Війна призвела до руйнування і знищення багатьох аграрних підприємств, зниження виробництва та збуту продукції, а також до збільшення ризиків для інвесторів. З іншого боку, розширення фінансового простору агробізнесу є ключовим для забезпечення стабільного розвитку галузі та підвищення її конкурентоспроможності.

Мета статті – оцінка сучасного стану та виявлення можливих напрямів розширення фінансового простору у сфері агробізнесу. Гіпотеза дослідження: умови війни в Україні створюють складність для розвитку агробізнесу, але існують можливості розширення фінансового простору агробізнесу через використання новітніх технологій, підвищення ефективності виробництва та відкриття нових ринків збуту.

У статті досліджено сутність фінансових ресурсів підприємств аграрної сфери. Установлено чинники впливу на фінансове забезпечення підприємств агропромислового комплексу. Розглянуто особливості формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України. Проаналізовано державні програми фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу. Запропоновано основні напрями подальшого розвитку фінансового простору агробізнесу в Україні.

Практична реалізація результатів досліджень забезпечить наступні позитивні зміни в економіці агропромислового комплексу: підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання; створення сприятливого інвестиційного клімату, підвищення інвестиційної привабливості та зростання інвестицій; активізацію структурних змін в АПК; трансформацію державної підтримки сільського господарства з урахуванням міжнародних тенденцій і вимог; зростання рентабельності виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції; підвищення показників зовнішньоторговельної діяльності в сільському господарстві; забезпечення державних соціальних стандартів по обслуговуванню сільського населення і задоволення його зростаючих вимог до соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури в сільській місцевості.

**Ключові слова:** фінансовий простір; фінансова політика; фінансові механізми; фінансове забезпечення; агробізнес; сільське господарство.

**Abstract.** Agribusiness is one of the critical sectors of Ukraine's economy, but the war has created a challenging environment for developing this industry. The war has resulted in the destruction and destruction of many agricultural enterprises,

decreased production and sales, and increased risks for investors. On the other hand, expanding the financial space for agribusiness is critical to ensuring the stable development of the industry and increasing its competitiveness.

The article aims to assess the current state and identify possible areas for expanding the financial space in the agribusiness sector. Research hypothesis: the conditions of war in Ukraine create difficulties for the development of agribusiness, but there are opportunities to expand the financial space of agribusiness through the use of the latest technologies, increase production efficiency and open new markets.

The article studies the essence of financial resources of agricultural enterprises. The factors that influence the financial provision of farming enterprises are determined. The features of the formation of financial resources for agricultural enterprises of Ukraine are considered. The State programmes of financial support of agricultural enterprises are analysed. The main directions for further developing agribusiness's economic space in Ukraine are proposed.

The practical implementation of the research results will ensure the following positive changes in the economy of the agro-industrial complex: improving the efficiency of business entities; creating a favourable investment climate, increasing investment attractiveness and investment growth; intensifying structural changes in the agro-industrial complex; transforming the State support for agriculture in line with international trends and requirements; increasing the profitability of production and sales of agricultural products; improving the external.

**Keywords:** financial space; financial policy; financial mechanisms; financial support; agribusiness; agriculture.

## ВСТУП

Актуальність дослідження напрямів розширення фінансового простору агробізнесу в Україні в умовах війни полягає в тому, що агробізнес є однією з ключових галузей економіки України, що забезпечує необхідну кількість продуктів харчування для населення та експортує продукцію за кордон. Умови війни створюють складність для розвитку агробізнесу, зокрема, через зниження попиту на українські товари на світових ринках, обмеження збуту на внутрішньому ринку та нестабільність в умовах збройного конфлікту.

Доступ до фінансування має вирішальне значення для зростання аграрного сектору. Розширення фінансового простору агробізнесу залишається актуальним завданням, оскільки це дозволить підтримати економіку країни, створити нові робочі місця та зберегти та підвищити життєвий рівень населення. Також, новітні технології та підвищення ефективності виробництва можуть зробити агробізнес більш конкурентоспроможним на світових ринках, що в свою чергу може привести до збільшення експорту та збуту на зарубіжних ринках.

Отже, дослідження напрямів розширення фінансового простору агробізнесу в Україні в

умовах війни має важливе значення для розвитку економіки та підвищення життєвого рівня населення країни.

Проблемам економічного розвитку фінансового простору агробізнесу в Україні присвячувались доробки Антошкіна В. [1], Ємельянова О. [2], Калетніка Г. [3], Котькалова-Литвин І. [4], Танклевської Н. [5], Юрчишиної С. [6] та інших вчених. Проте багато питань стосовно сучасного стану та можливих шляхів розширення фінансового простору у сфері агробізнесу недостатньо висвітлені, що потребує детальних досліджень у цьому напрямі.

*Метою статті* є оцінка сучасного стану та виявлення можливих напрямів розширення фінансового простору у сфері агробізнесу. Завдання: дослідити суть фінансових ресурсів підприємств аграрної сфери; встановити чинники впливу на фінансове забезпечення підприємств агропромислового комплексу; виділити особливості формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України; проаналізувати державні програми фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу; запропонувати основні напрямки подальшого розвитку фінансового простору агробізнесу в Україні. Гіпотеза дослідження: умови війни в Україні створюють

складність для розвитку агробізнесу, але існують можливості розширення фінансового простору агробізнесу через використання новітніх технологій, підвищення ефективності виробництва та відкриття нових ринків збуту.

## РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Агробізнес продовжує відігравати центральну роль в економіці України. Потенційна роль сільського господарства у розвитку полягає у зменшенні бідності та стимулюванні зростання країн, економіка яких ґрунтується на сільському господарстві. Збільшення чисельності населення вимагає, щоб зростання сільського господарства відповідало необхідному рівню продовольства. Перехід сільського господарства від традиційних до сучасних методів землеробства ґрунтується на адекватній наявності таких ресурсів, як сертифіковане насіння, збалансоване використання добрив, механізація та фінансування сільського господарства.

Фінансування сільського господарства відіграє важливу роль у підвищенні продуктивності сільського господарства в країнах, що розвиваються, таких як Україна. Фінанси – запорука будь-якого бізнесу, а тим більше

сільського господарства, яке традиційно було немонетарною діяльністю для сільського населення. Довгострокове зростання та розвиток сільськогосподарських ринків залежить від доступу до певного асортименту та обсягу капіталу, що з часом природно затьмарює можливості урядів безпосередньо надавати цей капітал. Оскільки ринки приватного капіталу та постачальники фінансових послуг залучаються до ринку фінансування сільського господарства, перед урядами постає проблема, як належним чином створити, стимулювати та регулювати простір для приватного сектора. У міру того, як країни переходять на вищі рівні сільськогосподарської продуктивності, на більш зрілі аграрні ринки, на більш складні банківські системи та на більші розміри фермерських господарств, з'являється комерційний бізнес для надання фінансових послуг. Однак цей процес може зайняти десятиліття і часто залишається незавершеним, оскільки деякі сегменти ринку вимагають постійної субсидії для залучення фінансових послуг.

Ведучи мову про особливості функціонування фінансового простору агробізнесу в ринкових умовах, варто звернути увагу на динаміку кількості суб'єктів господарювання аграрного профілю (рисунок 1).

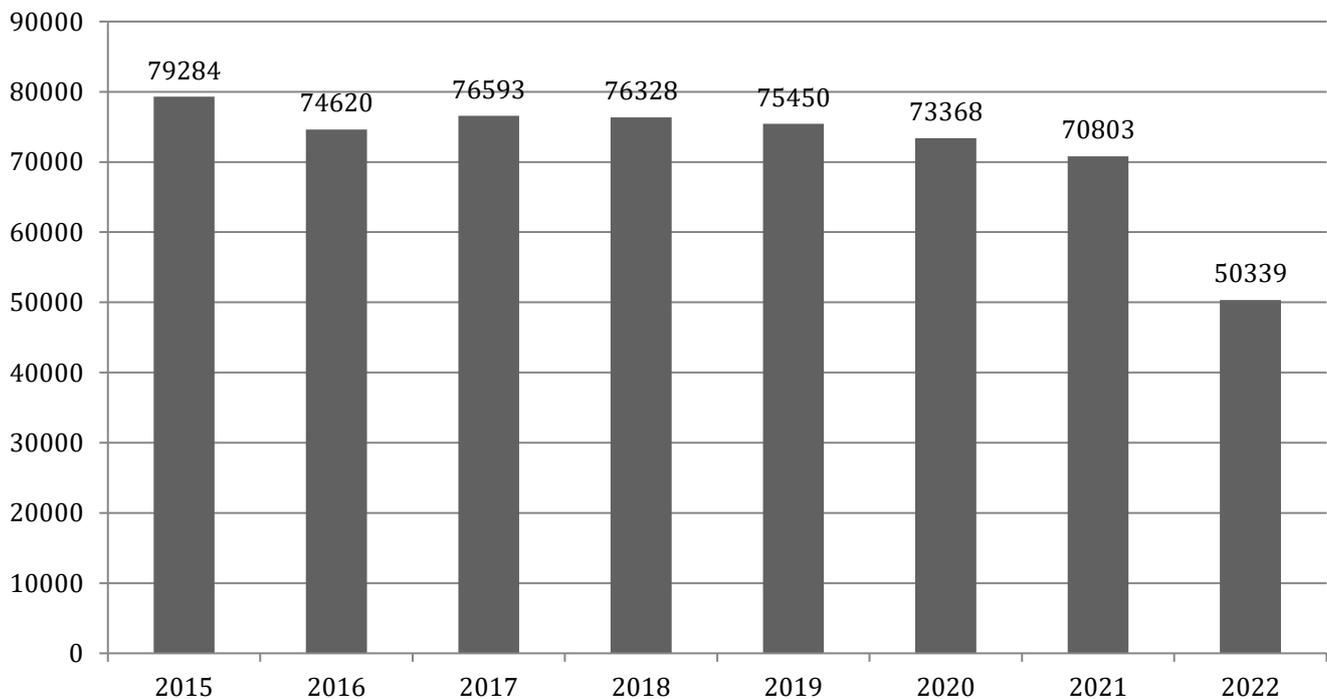


Рисунок 1 – Динаміка зміни кількості агропромислових підприємств в Україні за 2015-2020 рр. (систематизовано автором за [7])

Проаналізувавши динаміку зміни кількості аграрних підприємств впродовж 2015-2021 рр., було виявлено, що кількість підприємств у 2020 році в порівнянні з 2015 роком зменшилась на 8481 суб'єкта господарювання. На зменшення кількості аграрних підприємств вплинули загальнодержавні умови (підвищення собівартості вирощування культур, кадрові проблеми, труднощі з фінансуванням; деградація сільськогосподарських угідь). Також на зменшення кількості аграрних підприємств певною мірою впливають особливості агропромислового комплексу, що пов'язані з характером виробництва.

Зменшення кількості сільськогосподарських підприємств на 20646 одиниць з початку війни в Україні може бути зумовлено кількома факторами. По-перше, війна створює нестабільну ситуацію в країні, що може вплинути на роботу сільськогосподарських підприємств. Збройний конфлікт призводить до зниження попиту на сільськогосподарську продукцію, зменшення збуту, зниження цін на продукцію, що у свою чергу призводить до скорочення виробництва та закриття підприємств. По-друге, війна створює проблеми з

транспортуванням продукції, зокрема, забезпеченням доставки на ринки збуту. Умови війни суттєво обмежили можливості збуту сільськогосподарської продукції в інші регіони країни та за кордон. По-третє, війна має негативний вплив на умови праці та безпеку праці на сільськогосподарських підприємствах, що призводить до зменшення працездатності та зменшення виробничої потужності підприємств. По-четверте, зменшення державної підтримки аграрного сектору через перерозподіл бюджетних коштів на потреби оборони та безпеки країни. Отже, зменшення кількості сільськогосподарських підприємств з початку війни може зумовлено складною економічною та соціальною ситуацією в країні, а також негативним впливом війни на умови праці та безпеку праці на підприємствах.

Що стосується капітальних інвестицій у агропромисловий сектор, то у 2019 році спостерігалась негативна тенденція стосовно інвестування. На рис. 2 розміщена інформація стосовно капітальних інвестицій протягом 2015-2020 рр. у діяльність агропромислових підприємств.



Рисунок 2 – Динаміка капітальних інвестицій в агропромисловий комплекс в Україні за 2015-2021 рр. (систематизовано автором за [7])

З рисунка 2 бачимо, що найбільший приріст капітальних інвестицій був в 2016 р, порівняно із 2015 р інвестиції збільшились на

20329,3 млн. грн. Протягом наступних років спостерігалось збільшення інвестицій, аж до 2019 р. В 2020 р спостерігається скорочення капітальних інвестицій на – 22687,5 млн грн.

Разом з тим, даних про капітальні інвестиції з початку війни не оприлюднено, тому не можна оцінити її вплив на обсяги інвестицій в агропромисловий комплекс в Україні.

Дещо інша тенденція спостерігалася у залученні іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс (рисунок 3).



Рисунок 3 – Динаміка прямих іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс в Україні за 2015-2022 рр. (систематизовано автором за [7])

З рисунка 3 спостерігаємо, що обсяг прямих іноземних інвестицій у агропромисловий комплекс протягом 2015-2022 рр. був незначним, їх частка становила до 2% від загальної кількості, що говорить про незацікавленість іноземних інвесторів в агропромисловому комплексі України. Це пояснюється, в першу чергу, присутністю значних інвестиційних ризиків. Незначні темпи прямого іноземного інвестування у агропромисловий комплекс України не сприяють технологічному оновленню підприємницьких структур даного сектору.

Для підтримки агропромислових підприємств в нашій країні функціонують спеціальні програми державної підтримки, що фінансуються із загального та спеціального фондів державного бюджету. Рівень державного фінансування агропромислового комплексу протягом 2015-2021 років демонструє суттєве зростання (рисунок 4).

Державні грошові кошти на підтримку агропромислового комплексу в 2019-2022 рр. були надані в основному у вигляді кредитів фермерським господарствам та фінансової підтримки заходів на умовах фінансового лізингу.

Різноманітна система фінансування сільського господарства дозволяє фінансувати широкий спектр суб'єктів. Різні суб'єкти відповідають за різні ризики та інструменти. Фермери та дрібні підприємці відіграють найважливішу роль і є першим рівнем, діючи переважно в неформальному секторі (наприклад, системах заощаджень громад), а також у більш складних організаціях.

Крім приватних джерел фінансування, уряди також є важливими джерелами фінансування сільського господарства країн, що розвиваються. Державне фінансування може зосереджуватися на окремих суб'єктах, таких як дрібні фермери або підприємства; з окремих питань, таких як охорона навколишнього середовища та органічне сільське господарство; або в певних географічних місцях. Необхідність державної підтримки сільського господарства викликана також і тим, що інноваційний процес в даній галузі проявляється в набагато меншому ступені, ніж в галузях промисловості, де продуктивність праці зростає більш швидкими темпами. Крім того, продуктивність праці в сільському господарстві обмежена фізичними можливостями землі.

Наявність негативних явищ у розвитку сільського господарства при одночасній його стратегічній значущості для економіки України

обумовлює актуальність бюджетного фінансування галузі.

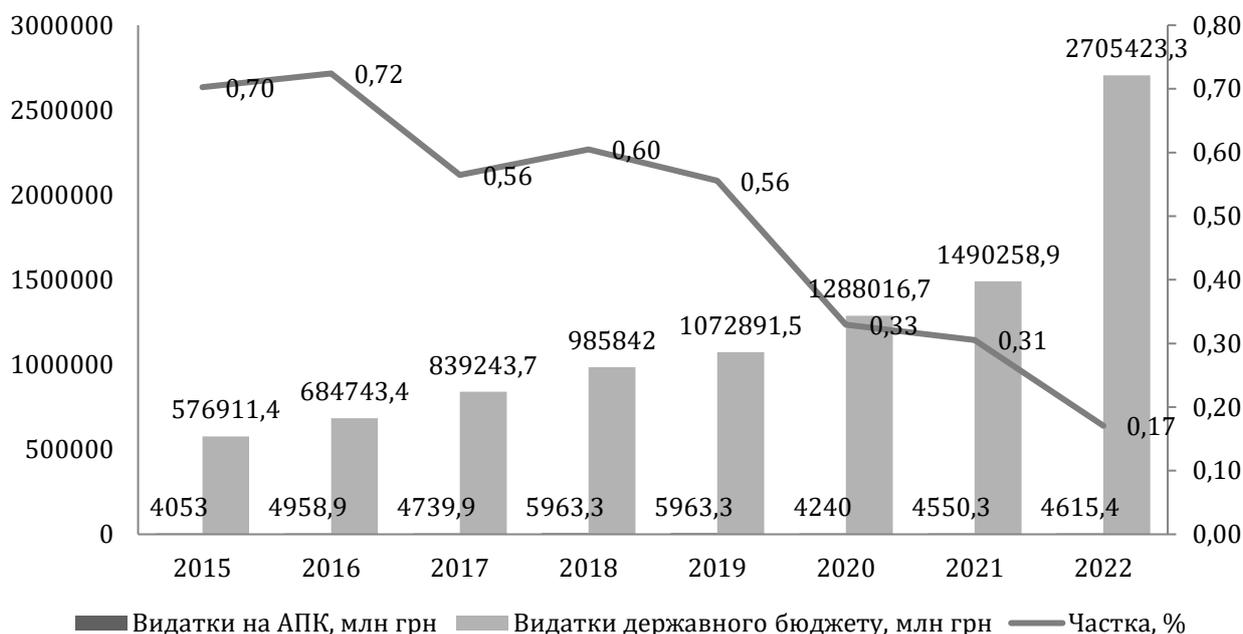


Рисунок 4 – Динаміка державного фінансування агропромислового комплексу в Україні за 2015-2021 рр., млрд грн. (систематизовано автором за [7])

У Державному бюджеті України на 2023 рік не передбачено жодних коштів на підтримку аграрного сектору. Це може викликати негативні наслідки для цієї галузі економіки, яка є ключовим джерелом доходів для багатьох сільських господарств, підприємств та населення в цілому. Відсутність державної фінансової підтримки може призвести до скорочення обсягів виробництва та зниження якості продукції, що може негативно відобразитися на економічному розвитку України.

Розвиток вітчизняного сільського господарства відбувається в складній і суперечливій ситуації. З одного боку, розвиваються великі агропромислові формування, що дозволяють збільшувати обсяги виробництва продукції птахівництва, свинарства; впроваджуються нова техніка і технології; збільшуються кількості сортів сільськогосподарських культур і порід тварин; удосконалюється державна підтримка вітчизняних товаровиробників, формується інфраструктура продовольчих ринків. З іншого, реалізовані заходи не забезпечують нормального перебігу відтворювальних процесів у сільському господарстві і не дозволяють вирішити питання продовольчої

незалежності країни. До того ж, багато в чому зберігаються його системні проблеми:

- 1) оновлення основних фондів відбувається повільними темпами (вибуття техніки перевищує її надходження по тракторах в 2,2 рази, зернозбиральних комбайнів – в 2 рази), що відбивається не тільки на кількості виробленої продукції, але досить часто і на її якості;
- 2) зберігається висока «волатильність цін» на сільськогосподарську продукцію, сировину і продовольство при неухильному зростанні цін на непродовольчі товари;
- 3) інвестиційні можливості галузі далекі від необхідних за структурою витрат, особливо, в капіталовкладення організацій. А частка залучених коштів в капіталовкладення – дуже низька та ін.

Разом з тим, в умовах військового стану сільське господарство стикається з додатковими викликами та обмеженнями. Зокрема, військовий стан призводить до зниження доступності робочої сили, що може негативно вплинути на виробництво. Крім того, в умовах воєнного конфлікту можливі зниження поставок палива, засобів захисту рослин та інших ресурсів, що також негативно позначається на

виробництві та якості продукції. Водночас, військовий стан призводить до зниження попиту на продукти сільського господарства. Таким чином, важливо забезпечити достатній рівень фінансування та державної підтримки сільського господарства, щоб забезпечити стабільність виробництва та продовольчу безпеку країни в умовах військового конфлікту.

Вище зазначені невирішені проблеми негативно впливають на відтворювальний процес в українському агробізнесі. Економічному зростанню агробізнесу сприяють багато факторів, однак головними з них є інвестиції, нарощування людського капіталу та розширення ринків за допомогою торгівлі, економічної інтеграції та ефективного управління. Стратегія зростання передбачає заходи політики в кожній з цих областей. Вона вимагає координації зусиль та узгодження заходів політики самих різних інститутів; при цьому особливу увагу слід приділяти підвищенню продуктивності, інтеграції внутрішніх ринків і забезпечення доступу до зарубіжних ринків, а також диверсифікації джерел доходів і можливостей отримання роботи в сільських районах.

У контексті основних напрямків перспективного економічного розвитку агропромислового комплексу України нами розроблені пропозиції:

- по вдосконаленню організаційно-галузевої структури агропромислового комплексу, що передбачають поглиблення спеціалізації і підвищення концентрації виробництва, а також розвиток малого і середнього бізнесу;
- забезпечення фінансової стійкості аграрних господарюючих суб'єктів, які включають такі напрямки, як оптимізація державної фінансової підтримки товаро-виробників і вдосконалення ціноутворення на продукцію;
- вдосконалення економічних відносин в агропромисловому комплексі, що охоплюють розвиток державно-приватного партнерства, а також майнових і земельних відносин;
- вдосконалення мотиваційно-стимулюючого механізму, що передбачають зміни в частині мотивації праці, організації заробітної плати, а також кадрової політики в агропромисловому комплексі;
- поліпшення матеріально-технічного забезпечення сільського господарства, які

передбачають підвищення якості виготовлення і обслуговування вітчизняної сільськогосподарської техніки, вдосконалення системи лізингу, розвиток вторинного ринку сільськогосподарської техніки та обладнання;

- забезпечення збалансованості внутрішнього ринку сільськогосподарської сировини і продовольства, що можливо за рахунок подальшого зростання обсягів власного виробництва всіх основних видів продукції рослинництва і тваринництва та продуктів їх промислової переробки, а також за рахунок реалізації ряду заходів як спеціальних, так і прийнятих на макрорівні;

- розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому комплексі, що передбачають створення регіонального центру інноваційного розвитку; програмно-університетського комплексу, агротехнопарку, науково-фінансово-агропромислових груп; гарантійного (страхового) фонду;

Практична реалізація результатів досліджень забезпечить наступні позитивні зміни в економіці агропромислового комплексу: підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання; створення сприятливого інвестиційного клімату, підвищення інвестиційної привабливості та зростання інвестицій; активізацію структурних змін в АПК; трансформацію державної підтримки сільського господарства з урахуванням міжнародних тенденцій і вимог; зростання рентабельності виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції; підвищення показників зовнішньоторговельної діяльності в сільському господарстві; забезпечення державних соціальних стандартів по обслуговуванню сільського населення і задоволення його зростаючих вимог до соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури в сільській місцевості.

## ВИСНОВКИ

Таким чином, агробізнес є системоутворюючою сферою національної економіки України, яка не тільки забезпечує продовольчу безпеку країни, а й у вирішальній мірі визначає її національну безпеку, стійкість всього соціально-економічного розвитку суспільства і стабільність суспільно-політичної ситуації в країні. З огляду на це забезпечення прискореного сталого розвитку агропромислового виробництва є одним з найважливіших державних

пріоритетів соціально-економічного розвитку України. За останні 10-15 років досить активно здійснювалося інвестування розвитку агропромислового і, зокрема, сільськогосподарського виробництва, що сприяло оновленню виробничо-технічного потенціалу галузі та покращенню його стану. У сукупності з іншими факторами це забезпечило підвищення основних виробничих показників розвитку сільського господарства (зростання врожайності і валового збору сільськогосподарських культур, продуктивності худоби і виробництва продукції тваринництва, виробництва зерна, м'яса і молока в розрахунку на душу населення). В результаті за рахунок власного виробництва не тільки повністю задовольняються потреби населення в основних продуктах харчування, а й у великих обсягах здійснюється експорт агропродовольчих товарів за кордон, завдяки чому поповнюються золотовалютні резерви країни.

Разом з тим практика свідчить про наявний дисбаланс між величиною вкладень в

агропромислове виробництво і віддачею від них, між виробничими і фінансово-економічними показниками розвитку агропромислового комплексу. Низький рівень економічної ефективності функціонування аграрної сфери, головним чином показників рентабельності (особливо без урахування державної підтримки), обумовлюється цілим комплексом взаємопов'язаних і взаємообумовлених факторів як об'єктивних (негативні тенденції в світовому господарстві, проблеми і труднощі розвитку регіональних інтеграційних процесів, диспропорції у функціонуванні національної економіки), так і суб'єктивних. Більшість суб'єктивних факторів знаходяться в площині регулювання економічних процесів і управління ними. Це вимагає формування, вдосконалення і розвитку в аграрній сфері сучасного і гнучкого організаційно-економічного механізму, здатного адаптуватися до мінливих кон'юнктури і забезпечує виробництво конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринку агропродовольчої продукції.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Antoshkin, V. (2018). *Finansovi instrumenty ekonomichnoi bezpeky ahropidpriemstv Ukrainy* [Financial instruments of economic security of agricultural enterprises in Ukraine]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 4, 6–10 (in Ukrainian).
2. Yemelyanov, O. (2020). Diagnosing the level of financial stability of agro-industrial enterprises. *Agrosvit*, 21, 3. doi: 10.32702/2306-6792.2020.21.3 (in Ukrainian).
3. Kaletnik, H. (2019). *Identyfikatsiia finansovo-ekonomichnoho stanu ta kryzovykh protsesiv ahroformuvan* [Identification of the financial and economic state and crisis processes of agricultural enterprises]. *Ekonomika i upravlinnia*, 4, 35–47 (in Ukrainian).
4. Kotkalova-Lytvyn, I. V. (2019). Institutional peculiarities of the formation of financial and credit infrastructure of the agro-industrial market. *The Bulletin of Kharkiv Nation Agrarian University Named After V. V. Dokuchayeva. Series "Economic Sciences,"* 1, 288–296. doi: 10.31359/2312-3427-2019-1-288 (in Ukrainian).
5. Tanklevskaya, N., Yarmolenko, V., & Sinenko, O. (2020). Modernization of the financial mechanism in the field of regional agrobusiness. *Agrosvit*, 15, 11. doi: 10.32702/2306-6792.2020.15.11 (in Ukrainian).
6. Yurchyshyna, S. (2017). *Finansova skladova v systemi derzhavnoho rehuliuвання rozvytku pidpriemstv ahropromysloвого kompleksu Ukrainy* [The Financial Component in the System of State Regulation of the Development of Agricultural Enterprises in Ukraine]. *Ekonomichnyi analiz*, 27(4), 118–123 (in Ukrainian).
7. State Statistics Service of Ukraine. (2023). *Economic statistics. Economic activity. Agriculture, forestry and fishery*. Retrieved from [https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu\\_e/cg.htm](https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_e/cg.htm) (in Ukrainian).
8. APK Inform. (2023). *Analytic and Information Agency. Statistics*. Retrieved from <https://www.apk-inform.com/uk/statistics> (in Ukrainian).